

ממצאים ארכיאולוגיים והכחשת המקרא

פרשת מסעי הביאה את הרמב"ם לדון בשאלת הרביזיוניזם ההיסטורי. הרמב"ם תמה במורה-נבוכים (ג, נ) על כתיבת רשימת המסעות במדבר (במדבר לג, ה-מ): "לכאורה זאת הזכרת מה שאין בו תועלת כלל". והרמב"ם עונה: "הצורך [בכתיבה] גדול מאוד, כי כל הנסים ודאיים, רק למי שראה אותם, אבל בעתיד הזכרתם הופכת סיפור שהשומע עשוי להכחישו". הסיפור הופך לסיפור, לנרטיב. הדיוק הגיאוגרפי אמור אם כן להוות מסגרת של אמינות לסיפורי המדבר, מעין עדות נסיבתית לאמיתות התיאור ההיסטורי, כנגד סכנת ההכחשה של ה"רביזיוניזם" ההיסטורי.

דבריו הנבואיים של הרמב"ם מתארים את מה שמתרחש היום בהרבה מהמרכזים העוסקים בהיסטוריה המקראית. בדיקת הספרות המדעית והפופולרית הנכתבת בתחום זה מלמדת אותנו על ממאירות (ל"ע) ההכחשה. האבות הם אגדות, יציאת מצרים וממילא רשימת המסעות - מיתוס. יהושע והשופטים הם דמויות בדיוניות. וכמובן, משה לא היה ולא נברא (אלא שהיהודים הרגו אותו, כפי שפרויד "הוכיח" בספר הזקונים שלו). ההכחשה כיווצה את ההיסטוריה היהודית למינימום חדש לבקרים. "מינימליסטים" אלה הצליחו להפוך את מלכות דוד ושלמה שלפני הפילוג, לפיקציה שהומצאה לא לפני המלך יאשיהו, יותר ממאתיים שנה מאוחר יותר. למלומדים הישראלים הנוקטים בגישה זאת יש בכל זאת הערכה מסוימת להיסטוריה המקראית. חוקרים "מתקדמים" יותר בעולם הגדול מאחרים את המקרא כולו לתקופה הפרסית. המחמירים שבהם שואלים האם משה דיבר בלשון אתונה, ומשייכים את המקרא לתקופה היוונית. סביר להניח, פרסם אף אחד מתלמידיהם השוטים, שהמקרא חובר כשנדרשו היהודים לתרגם את כתבי הקודש שלהם ליוונית...

על הפסיכו-ארכיאולוגיה

המיוחד בתופעה זאת בימינו מצוי בקואליציה שנוצרה בין הרביזיוניזם המקראי לבין קבוצת ארכיאולוגים מסוימת. לא מצאנו, טוענים אלה, הוכחות ארכיאולוגיות על ראשיתו של הבית הראשון ועל הממלכה המאוחדת. מה שיוחס לשלמה, נבנה מאוחר יותר על ידי אחאב מלך הצפון. לעומת זאת, הממצאים מצביעים על יהודה עד חורבן שומרון כאזור מסכן ועני, שלא עשוי לאפשר פיתוחה של ספרות גדולה כמקרא. אמנם העדר ההוכחות אינן הוכחת ההעדר, אך כך ניתן "הכשר" למינימליסטים הנ"ל. נמחקו פרקים שלמים של ההיסטוריה היהודית, נפגע גופו של המקרא. אולם, בעיני, הבעיה עמוקה עוד יותר. מחקרים אלה, מבני ברית ומשאינם בני ברית, חמסו גם את נפשו של המקרא. וזאת, בגין המתודולוגיה בה הם משתמשים.

כיצד כותבים ארכיאולוגים והיסטוריונים היסטוריה חדשה זאת? המפתח נמצא במתודה שאפשר לכנותה "עיקרון האינטרסים". מתי נכתב סיפור מקראי. כאשר היה כדאי לכתוב אותו, כאשר היו אינטרסים שהסיפור יכול היה לשרת. חפש את האינטרסים ותמצא את המחברים, ומכאן משוואת מחקר מוצלחת: אבנים + אינטרסים = אידיאות וטקסטים. למרות האזהרות של שרלוק הולמס ואגטה כריסטי, הבלש המקראי לא זקוק לגופת הנרצח, המניע לרצח והרווח ממנו מספיקים כדי להפיל. כך נוצרת פסיכו-ארכיאולוגיה המעלה באוב את המניעים שהטקסט כביכול מסתיר והאבנים חושפות. דוגמה אחת "מעניינת" תספיק. הסיפור על קניית מערת המכפלה משוייך לתקופה הפרסית. חברון אז הייתה מחוץ לתחום הטריטוריאלי שבשליטת עולי בבל, והסיפור נועד "וודאי" להקנות תודעה וזכויות היסטוריות על העיר שמעבר לגבול. ומכאן הפסק הסופי: ההיסטוריה המקראית נבנתה על פי האינטרסים הפוליטיים של קבוצות שחלמו להיות אימפריה, על ידי פוליטיקאים ואנשי חצר שיצרו עבר מיתולוגי כדי שישמש מודל להווה ולעתיד.

אפכא מסתברא! ובעברית זמננו: "הפוך על הפוך". מאחורי הטקסט המקראי לא עומד חצר המלך המפאר את העבר אלא בעיקר בית מדרשם של הנביאים המבקרים אותו. זהו ההסבר לכך שעל הדמות "המיתולוגית" של שלמה מספר המקרא שהנשים הזרות הטו את לבו, ושרוב הפרקים המוקדשים לדוד עוסקים בחטא בר-שבע ותוצאותיו. על יד הטקסטים המקראיים, קיימים היו "דברי הימים" למלכי יהודה ולמלכי ישראל, ספרי היסטוריה שאבדו, ללמד אותנו שהמקרא אינו סיפור היסטוריה גרידא, אלא קובץ מאמרי המערכת הנבואיים כלפי אותה היסטוריה.

משמעותו האמיתית של המקרא נעוצה בשמיעת הקול, שמימי או פנימי, המגלה לאדם את עולם הערכים והקוראת לו להתעלות מעל לכוח המשיכה של האינטרסים. אכן, האדם נכשל, והמקרא מתעד כישלונות אלה. קנה מידה חדש התגלה כאן, המודד את ההיסטוריה לא לפי הצלחות וניצחונות כנהוג אז והיום, אלא לפי ערכים ועקרונות. הקנאה, הכבוד והתאוה יצרו את האימפריות הכבירות ואת הארמונות המפוארים. צר לי עליכם ארכיאולוגים מינימליסטיים המסתכלים המקנאים באוצרות הארכיאולוגיים המונומנטליים של אימפריות אלו. אך, ודבר זה הוא העומד בוויכוח, מבני העניים יצא המקרא, השער לעולם המסתורי והמטריד של הערכים.

נספח תיאולוגי מדיני

סוגייה זאת חורגת מעבר לתחום הארכיאולוגי והמקראי. היא מצביעות על הסכנה המאיימת על ההיסטוריה. אולי, זה כבר מאוחר, ואנו אחרי ייאוש. ספרי ההיסטוריה, במחקר ובהוראה, מתארים היסטוריות אפשריות שונות, מתוחכמות עד למיאוס. ואכן, על רבים מהם ניתן להמליץ בכנות כספרי מופת של מדע בדיוני. ההיסטוריה החדשה מלמדת אותנו רבות על האינטרסים של מחברי המקרא. להיסטוריונים עצמם יש אינטרסים? מהם האינטרסים של החוקרים המינימליסטיים? הם וודאי שונים מאיש לאיש, אך אולי שמות של שניים מספריהם

יחשפו טפח מהאידיאולוגיה של מחבריהם. כוונתי לספרו של תומס תומפסון מקופנהגן: The Mythic Past: Biblical Archaeology and the Myth of Israel, וספרו של Keith W. Whitelam מאוניברסיטת שפילד, אנגליה: The Invention of Ancient Israel: The Silencing of Palestinian History. הכותרות עצמן צועקות: המקרא היא המצאה הבאה לשרת אינטרסים אנטי-פלשתינאיים.

ההיסטוריה הפכה למכלול סיפורים, "נרטיבים" מגויסים ורתומים לאינטרסים. אם כך, האם מותר ללמד היסטוריה? מוסרי יותר לבטל את הוראתה לחלוטין! החופש האקדמי לגיטימי, והעצמאות האקדמית מוצדקת כל זמן שיש אמונה ב"אמת" שעבורה האקדמיה נלחמת. אם כל נרטיב לגיטימי, אזי בעל המאה המממן את האוניברסיטה הוא גם בזכות בעל הדעה. המדע זקוק למלחמה מדעית דרוויניאנית ללא רחמים, כדי שהעמדה האמיתית תנצח. מי שישתוק בשם הפלורליזם המדעי וההיסטורי, ויקבל כלגיטימית דברי הבל ונאצה, יהיה שותף בשריפה שתכלה את העולם האקדמי כולו.

הצעקה האילמת

עיון במחקר הארכיאולוגי מלמד אותנו רבות על המאבק שבין המילה לסלע, בין הכתוב לאבן הדוממת. מאמין אני שהמילה בסלע עוד תופיע. אך בינתיים אני נדהם מאחת העדויות הדוממות של הארכיאולוגיה השלילית, של מה שלא מצאנו.

נמצאו שרידים של עשרות יישובים בהר המרכזי השייכים לתקופת הברזל הקדומה. יישובים אלה הם ישראלים. כיצד יודעים אנו זאת? עצמות אינספור משרידי האוכל השתמרו בהם, פרט לעצמות חזיר. ביישובי הפלשתים, העמונים והמואבים שמעבר לירדן אכלו חזיר, לא כך ביישובים אלה, שהיו מיושבים על ידי אבותינו. מקריאת מאמרים, משתכנע אני שהמינימליסטים פרסמו מודעות בהם הם מחפשים שבטים אחרים במזרח התיכון שנמנעים מלאכול חזיר, כדי להעביר להם את היישובים. עבורי, די בעדות שמצאנו. אין צעקה גדולה יותר מאשר דממה זאת הצועקת אלינו, בישראל המחודשת, והשואלת אותנו אם אנו ממשיכים בדרכם.